

DOI: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2018-32-135-148> УДК 159.923:159.9:331.54]:17.023.34

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ЯКІСТЮ ЖИТТЯ ЯК УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ Я-КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Леся Ключко,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна;
lesiakluiko@ukr.net

У статті розглянуто задоволеність якістю життя як одну з головних умов розвитку професійної Я-концепції особистості. Задоволеність якістю життя визначається, насамперед, досягнутими цілями, подоланими труднощами, змінами, що відбуваються в особистому й професійному житті, а на рівень задоволеності життям впливає весь комплекс характеристик, пов'язаних із невротизмом. Наше проаналізовано останні дослідження, що стосуються феномену задоволеності життям, у світовій і вітчизняній літературі, висвітлено проблеми формування та розвитку поняття Я-концепції в наукових працях учених-психологів. Я-концепція у внутрішньому світі людини та її самосвідомості зокрема – це важлива структурна складова частина психологічної самоорганізації, що виконує функцію передумови й наслідку ефективності соціальної взаємодії і якості життя в цілому та виявляється як відносно усталена, динамічна й певною мірою усвідомлена система уявлень особи про саму себе.

Також презентовано теоретичне дослідження задоволеності життям як однієї з умов розвитку професійної Я-концепції особистості та визначено, що задоволеність життям є складним психологічним поняттям. Виділено різні компоненти й фактори задоволеності якістю життя. Я-концепція формується за етапами соціалізації та має індивідуально-природне спричинення й виникає в процесі розгортання соціальної взаємодії як результат її культурного розвитку, а відтак є відносно стійким і водночас піддатливим до внутрішніх коливань та змін психічним новоутворенням. Окрім того, Я-концепцію описують із боку змісту й характеру уявлень про себе, складності та диференційованості цих уявлень, їх суб'єктивної важливості для особистості, а також внутрішньої цілісності й послідовності, узгодженості, стійкості в часі.

Ключові слова: задоволеність життям, якість життя, Я-концепція, особистість, щастя, суб'єктивне благополуччя, об'єктивне благополуччя.

Lesia Kliuiko. Theoretical and Methodological Analysis of Life Satisfaction Phenomenon as a Condition of Professional I-Concept Development. The article deals with quality of life satisfaction as one of the main conditions of professional I-concept development. Satisfaction with the quality of life is determined, first of all, by the achieved targets, the overcoming of difficulties, changes taking place in

personal and professional life, and the whole complex of features, associated with neuroticism is influenced by the level of life satisfaction. The article analyzes the latest studies concerning the phenomenon of life satisfaction in foreign and national literature, and the problems of the formation and development of the I-concept in the scientific works of psychologists are discussed. I-concept in the inner world of human-being, and its self-consciousness in particular, is an important structural component of psychological self-organization, which functions as a prerequisite and result of the social interaction effectiveness and quality of life as the whole, and it turns out to be a relatively well-established, dynamic and, to a certain extent, a conscious system of person's representations.

The article also presents a theoretical study of life satisfaction as one of the conditions for the development of a professional I-concept of personality and states that life satisfaction is a complex psychological concept. Different components and factors of life quality satisfaction are distinguished. I-concept is formed in the stages of socialization and has an individual-natural cause and arises in the process of deploying social interaction as a result of its cultural development, and therefore it is relatively stable and at the same time suited to internal oscillations and changes in mental neoplasm. In addition, the I-concept is described in terms of the content and nature of the ideas about oneself, the complexity and differentiation of these representations, their subjective importance for the individual, as well as the internal integrity, consistency, and sustainability in time.

Key words: life satisfaction, quality of life, I-concept, personality, happiness, subjective well-being, objective well-being.

Леся Ключко. Теоретико-методологический анализ феномена удовлетворенности качеством жизни как условия развития профессиональной Я-концепции личности. В статье рассматривается удовлетворенность качеством жизни как одно из главных условий развития профессиональной Я-концепции личности. Удовлетворенность качеством жизни определяется, прежде всего, достигнутыми целями, преодоленными трудностями, происходящими в личной и профессиональной жизни, а на уровень удовлетворенности жизнью влияет весь комплекс характеристик, связанных с невротизмом. В статье анализируются последние исследования, касающиеся феномена удовлетворенности жизнью в мировой и отечественной литературе, освещаются проблемы формирования и развития понятия Я-концепции в научных трудах ученых-психологов. Я-концепция во внутреннем мире человека и ее самосознания в частности – это важная структурная составляющая психологической самоорганизации, которая выполняет функцию предпосылки и последствия эффективности социального взаимодействия и качества жизни в целом и проявляется как относительно устойчивая, динамическая и в определенной степени осознанная система представлений человека о самой себе.

Также в статье представляется теоретическое исследование удовлетворенности жизнью как одного из условий развития профессиональной Я-концепции личности и определяется, что удовлетворенность жизнью является сложным

психологическим понятием. Выделяются различные компоненты и факторы удовлетворенности качеством жизни. Я-концепция формируется по этапам социализации, имеет индивидуально-природную причину и возникает в процессе развертывания социального взаимодействия как результат ее культурного развития, а потому есть относительно устойчивым и одновременно податливым к внутренним колебаниям и изменениям психическим новообразованием. Кроме того, Я-концепцию описывают со стороны содержания и характера представлений о себе, сложности и дифференцированности этих представлений, их субъективной значимости для личности, а также внутренней целостности и последовательности, согласованности, устойчивости во времени.

Ключевые слова: удовлетворенность жизнью, качество жизни, Я-концепция, личность, счастье, субъективное благополучие, объективное благополучие.

Постановка наукової проблеми та її значення

Поняття задоволеності якістю життя, що, з огляду на багатогранність його інтерпретації в багатьох наукових дисциплінах, містить цілісно-збалансовані характеристики існування людини в соціальному середовищі, як-от її психофізичне, соціально-психологічне та морально-духовне благополуччя. Тому важливим аспектом вивчення цього феномену є аспект відображення його ознак, які є невід'ємним компонентом руху людини до її повноцінної самоактуалізації, розкриття власного потенціалу, побудови перспективи розвитку та, як наслідок, винайдення власної Я-концепції.

Вивчення наукової літератури з проблеми дослідження дає підстави стверджувати, що феномен задоволеності життям тісно пов'язаний із психологічними особливостями особистості, що акумулюються в такому понятті, як Я-концепція, яку розглядаємо як усталену систему знань, уявлень і переживань особистості, у яких відображається її відчуття власної унікальності та емоційно-оцінне ставлення до всього того, що вона включає у своє духовне «Я», психічне «Я», соціальне «Я» й фізичне «Я».

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми

В українських та зарубіжних дослідженнях М. Боришевського, В. Гензи, Л. Дикої, Є. Ільїна, Л. Кулікова, С. Максименка, І. Чеснокової та ін. різнобічно представлено вивчення стану задоволеності в межах вивчення емоційних станів людини. Т. Кириленко, Е. Носенко, Г. Прихожан, О. Прохоров, В. Семиченко, З. Фрейд, К. Хорні, О. Чебикін проводили різноманітні дослідження емоційних станів і їх регуляції в процесі онтогенетичного становлення особистості. Феномен Я-концепції особистості досліджували такі вчені, як В. Джеймс, Дж. Мід, Ч. Кулі

(вони вважають, що Я-концепція спричинена, передусім, соціальною взаємодією, а тому є наслідком розгорнутого всередині індивіда міжсуб'єктного процесу), Р. Бернс (який виокремив три складові Я-концепції – когнітивну, оцінкову, поведінкову – та структурно оформив їх як довершену ієрархію, а також обґрунтував її роль у процесі вікового розвитку людини), К. Хорні й К. Роджерс (проаналізували модальності складники цього феномену), І. Кон, В. Петровський, В. Столін, В. Юрченко та ін.

Термін «задоволеність» розглядаємо крізь призму суб'єктивної оцінки якості тих чи інших умов життя та діяльності людини в цілому, відносин із людьми, самих людей, у тому числі й самого себе. У дослідженнях зарубіжних науковців під поняттям «задоволеність життям» розуміємо почуття щастя, що також є співвідносним із самореалізацією особистості та її психологічним здоров'ям. Якість життя – поняття багатогранне й у зв'язку з цим його трактування переважно залежить від теоретичної позиції дослідника та обраних ним критеріїв.

Мета та завдання статті – здійснити теоретико-методологічний аналіз феномену задоволеності якістю життя як умови розвитку професійної Я-концепції особистості.

Методи та методики дослідження

У статті представлено теоретико-методологічний аналіз феномену задоволеності якістю життя як умови розвитку професійної Я-концепції особистості. Для цього застосовано такі методи, як аналіз, узагальнення та конкретизація.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Проблема задоволеності життям і його різними сторонами все частіше стає предметом обговорення серед представників соціально-гуманітарних наук (психологів, соціологів, економістів й ін.), які аналізують різні аспекти цього явища. Зацікавлення вчених проблемою якості життя зростає, але в науковому середовищі ще немає сформованого єдиного підходу до змісту самого поняття, а також немає загальної методології та методики його визначення.

В історії психологічної науки є достатня кількість різноманітних поглядів на цю проблему в багатьох галузях психології. Так, задоволеність життям розумілася або була пов'язана з низкою факторів: у низці психолого-філософських поглядів – відсутність невдоволення й

отримання вигоди від своїх дій; форма або один із видів кінцевого результату задоволення потреб, або виникнення смислів у підходах гуманістів та екзистенціалістів; результат первинної когнітивної оцінки того, що буде критерієм стану задоволеності й подальшим зіставленням із ним свого життя, яке задовольняє критеріям або не задовольняє в когнітивній психології. Так само задоволеність життям пов'язують із доданими зусиллями для досягнення поставлених цілей, тобто чим сильніша депривація, тим більшим буде задоволеність від її зникнення в деяких відгалуженнях біхевіоральної парадигми. Існують також психофізіологічні напрями вивчення питання задоволеності життям, що пов'язують його з роботою мозкових систем та ін. (Аргайл, 2003; Джирдарьян, 2000).

Специфіка психологічного дослідження якості життя зосереджується, насамперед, у тому, що акцент робиться на його суб'єктивному характері. Із погляду психології, задоволеність життям являє собою «складну, динамічну соціально-психологічну освіту, яка заснована на інтеграції когнітивних й емоційально-вольових процесів, які характеризуються суб'єктивним емоційально-оцінним відношенням і володіє спонукальною силою, що сприяє дії, пошуку, керуванням внутрішніми та зовнішніми об'єктами» (Шаміонов, 2008: 21).

Задоволеність життям – інтегральний показник, який об'єднує в собі багато компонентів та залежить від певних характеристик (зокрема серед них виділяють віру у власні сили, планування, уміння оцінити наслідки своїх дій). Насамперед, задоволеність життям визначається досягнутими цілями, подоланими труднощами, змінами, що відбуваються в особистому й професійному житті. На рівень задоволеності життям впливає весь комплекс характеристик, пов'язаних із невротизмом (сюди дослідники відносять підвищену тривожність, схильність відчувати почуття провини (яке знижує задоволеність життям) та інші фактори).

Безсумнівне те, що на суб'єктивну оцінку задоволеності чи незадоволеності життям впливають різні детермінанти, серед яких – об'єктивні передумови, зовнішні й внутрішні умови, універсальні чинники. Однак вивчення детермінування задоволеності життям, окрім виділення детермінантів його формування, має включати також вивчення його детермінованої ролі у виникненні різних психологічних явищ, що функціонують на різних рівнях соціальної реальності.

У позитивній психології є узагальнений термін, який уключає категорії задоволеності життям (це поняття «суб'єктивне благополуччя»,

яке оцінюється за двома параметрами – когнітивним й афективним) – когнітивно-афективна оцінка ситуації, що склалася, як благополучна або неблагополучна (Селігман, 2006). Роль когнітивної оцінки відіграє задоволеність життям, що розуміється як оцінка розриву між реальним станом і тим, що видається йому ідеальною ситуацією або такою, яку заслужив суб'єкт, а роль афективної оцінки відіграють позитивні й негативні емоції та стани, пов'язані з повсякденним досвідом.

Поняття якісного життя, передусім, пов'язане з виміром благополуччя людини – це категорія, яка відображає якість умов життя людини, ступінь задоволення її потреб.

Уявлення про власне благополуччя чи благополуччя інших людей, його оцінка спираються на об'єктивні критерії благополуччя, успішності, показники здоров'я, матеріального достатку, тобто, інакше кажучи, благополуччя особистості за своєю природою є, насамперед, суб'єктивним, у якому виділяють два основні компоненти – когнітивний (рефлексивний), тобто уявлення про окремі аспекти свого буття, та емоційний (домінуючий емоційний тон ставлення до цих аспектів).

Поняття задоволеності та благополуччя людини складається із суб'єктивного емоційного ставлення до змістової сторони подій та явищ. Суб'єктивне благополуччя утворюється в результаті процесу соціалізації, яка визначає якості особистості, специфіку й різноманітність життя особистості, що сприяє чи не сприяє благополуччю особистості. Відчуття суб'єктивного благополуччя не завжди може збігатись із об'єктивним благополуччям особистості (Скрипаченко, 2016)

Тобто суб'єктивне благополуччя – це складний соціально-психологічний феномен, що включає в себе емоційні, когнітивні та конативні компоненти й формується в процесі соціально-психологічної діяльності, у системі реальних ставлень особистості до об'єктів навколишнього середовища та складається на основі соціально-психологічних настанов. Зі свого боку, задоволеність життям тут виступає як функція задоволеності всіх реальних потреб людини (Курова, 2015).

Основними складниками благополуччя особистості є соціальне (задоволеність особистості своїм соціальним статусом і станом суспільства, до якого індивід себе відносить), духовне (відчуття приналежності до духовної культури суспільства), фізичне (тілесне) благополуччя (добре фізичне самопочуття, тілесний комфорт, фізичний тонус, який задовольняє індивіда), матеріальне благополуччя (задоволення

матеріальним аспектом свого існування) та психологічне благополуччя (узгодженість психічних процесів і функцій, відчуття цілісності, внутрішньої рівноваги).

Психологічна сторона якості життя людини проявляється, передусім, у тому, як сама людина визначає межі свого благополуччя та пріоритети свого життя. При цьому почуття суб'єктивного благополуччя, внутрішнього задоволення своєю життєдіяльністю, відчуття життєвої перспективи є факторами, які супроводжують якісне життя особистості. Такі почуття залежать від характеристик фізичного комфорту, позитивного психологічного самопочуття, вираження рівня незалежності, задоволеності соціальною сферою, навколишнім середовищем, сформованістю особистих переконань (Вірна, 2013).

Об'єктивне благополуччя має ширше значення: воно може бути не пов'язаним із відчуттям особистого благополуччя конкретної людини, проте суб'єктивне благополуччя відчувається кожним індивідуально й визначається системою уявлень людини про саму себе, її життя, стосунки, стани тощо.

Дослідники цього напряму М. Селігман і М. Аргайл визначають задоволеність життям як суб'єктивну, когнітивну та рефлексивну оцінку, судження про те, наскільки все було й залишається благополучним. Рівень задоволеності життям залежить від низки факторів задоволеності життям, але не зводиться до загальної їх суми. Набір позитивно та негативно корелюючих факторів із феноменом задоволеності життям свідчить про складність його структури (Аргайл, 2003; Селігман, 2006).

М. Аргайл вважає, що щастя – це стан переживання задоволеності життям у цілому, загальна рефлексивна оцінка людиною свого минулого, теперішнього, а також частота та інтенсивність позитивних емоцій, при цьому фактори щастя є джерелами, умовами, сферами задоволеності життям, іноді – і характеристиками самого суб'єкта (сукупність особистісних рис людини, які можна визначити, виміряти та які демонструють статично значущий зв'язок із задоволеністю життям) (Аргайл, 2003). Дослідник виділяє такі фактори задоволеності життям: 1) наявність роботи, особливо її психологічні аспекти (сюди належать самостійність і різноманітність праці, усвідомленість, суспільна цінність, емоційний фон, характер відносин у колективі; 2) вільний час, що має більшу значущість для людини, аніж робота. Цей феномен можна пояснити наявністю вільного часу, який спрямовується для діяльності, пов'язаної із внутрішньою мотивацією, отриманням

задоволення від спілкування, укріпленням почуття ідентичності, наявності можливостей для розрядки та відпочинку; 3) здоров'я; 4) особистість (сюди дослідник відносить самоповагу, самооцінку, екстраверсію, усвідомлення життям).

До позитивно корелюючих факторів належать наявність значних соціальних контактів, оцінка соціального становища як задовільного, оцінка власне здоров'я як благополучного, стан потреби, оцінка матеріального становища як задовільного, можливість проявляти творчість, задоволеність процесом професійної діяльності, бачення власних перспектив, наявність вільного часу для дозвільної діяльності; автономія як здатність діяти відповідно до своїх переконань, особистісний ріст як можливість прогресувати у всіх сферах життя, шлюбний союз (Аргайл, 2003; Мардасова, 2015). До негативно корелюючих факторів належать стан бідності та відсутність матеріальних благ для існування, оцінка здоров'я як поганого й того, яке надалі погіршується, депресія, фобічні розлади особистості, низька самооцінка, висока тривожність, низька соціальна активність і значимість. До факторів, які не впливають на задоволеність життям, або ті, що мають низьку кореляцію, відносять вік, рід, освіту, етнічну приналежність, громадянство та країну проживання, конфесійну приналежність, одномоментні емоції, коефіцієнт інтелекту, фактичну заробітну плату, професію й посаду (Аргайл, 2003; Мардасова, 2015).

А. Адлер зазначав, що задоволеність життям виходить від соціального інтересу як основи людського існування. Він висловлював думку про те, що люди живуть вигадкою та уявленнями про належне й на поведінку людини набагато більше впливають очікування, пов'язані з майбутнім, ніж події минулого, тобто задоволеність життям людей залежить від їхніх очікувань стосовно майбутнього, а саме індивід задоволений своїм життям, якщо воно відповідає його сподіванням і вимогам (Вірна, 2013).

У теорії К. Роджерса фундаментальним поняттям є Я-концепція, що складається зі сприйняття самого себе та своїх взаємин з іншими людьми, а також із цінностей самого «Я». Учений стверджує, що Я-концепція формується із власних характеристик і здібностей індивіда, можливостей його взаємодії з іншими та з навколишнім світом, ціннісних уявлень, котрі пов'язані з об'єктами та діями; цілей чи ідей, які можуть мати позитивне або негативне спрямування (Гура, 2009). Тобто це складна структурована картина, яка існує у свідомості

кожного як самостійна фігура чи фон, який утримує як власне Я, так і стосунки, у які воно може вступити, а також позитивні й негативні вартості, які активізують відношення Я (у минулому, теперішньому та майбутньому).

Відповідно до теорії К. Роджерса, основною рушійною силою функціонування особистості є тенденція до самоактуалізації, тобто потреба людини реалізувати свої можливості. У тенденції самоактуалізації важливою є потреба людини в позитивній оцінці з боку інших та в позитивному ставленні до самої себе. Залежно від того, яку оцінку отримувала особа протягом життя, формується той чи інший тип особистості, серед котрих учений виділяє два основні – повноцінно функціональний (за умови отримання індивідом безумовної позитивної оцінки, а основна характеристика цього типу – схильність до екзистенційного способу життя, організмична довіра, емпірична свобода й креативність) і непристосований (за умови отримання обумовленої позитивної оцінки, а індивід цього типу має умовні цінності, його Я-концепція не відповідає потенційним можливостям) (Гура, 2009).

Загалом, якість життя – поняття багатофакторне, яке складається з таких компонентів, як задоволеність людини ступенем фізичного, психологічного, соціального, духовного благополуччя, загальне сприйняття стану свого здоров'я й благополуччя. Якість життя оцінюється п'ятьма параметрами: 1) *фізичні* (самопочуття, енергія, втома, сон, відпочинок і працездатність); 2) *психологічні* (самооцінка, концентрація, позитивні емоції, негативні переживання, мислення, саморегуляція, пізнавальні процеси); 3) *ступінь незалежності* (повсякденна активність, працездатність, залежність від ліків і лікування); 4) *життя в суспільстві* (соціальні зв'язки, повсякденна активність, суспільна значущість, дружні зв'язки, професіоналізм); 5) *навколишнє середовище* (житло, побут, дозвілля, безпека, екологія, духовність, особисті переконання) (Віговська, 2013).

Уявлення про себе виникає під впливом оцінного ставлення інших людей при співвіднесенні мотивів, мети й результатів своїх вчинків та дій із соціальними нормами поведінки, які прийняті в конкретному суспільстві. Результатом процесів самосвідомості є так звана Я-концепція особистості, тобто динамічна система уявлень людини про себе, яка включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших особливостей; самооцінку й суб'єктивне сприймання зовнішніх чинників, які впливають на особистість.

Однією з найважливіших проблем дослідження діяльності особистості в сучасних наукових дослідженнях є роль задоволеності життям людини в структурі її професійної Я-концепції, а Я-концепція у внутрішньому світі людини та її самосвідомості зокрема – це важлива структурна складова частина психологічної самоорганізації, яка виконує функції передумови й наслідку ефективності соціальної взаємодії і якості життя в цілому та виявляється вона як відносно усталена, динамічна й певною мірою усвідомлена система уявлень особи про саму себе.

У сучасних наукових дослідженнях проблема вдосконалення психологічної теорії Я-концепції особистості ґрунтується, насамперед, на усталених наукових підходах, де Я-концепція виникає в людини в процесі розгортання соціальної взаємодії як результат її культурного розвитку, а також вона має значний вплив на перебіг життя людини від раннього дитинства до глибокої старості, зумовлюючи той чи інший вибір життєвого шляху.

«Я-концепція» є системою певних настанов, яка включає три структурні елементи: 1) когнітивний – образ «Я», який характеризує зміст уявлень про себе;

2) емоційно-оцінний, афективний, що відображає ставлення до себе загалом чи до окремих боків своєї особистості, діяльності й проявляється в системі самооцінок; 3) поведінковий, який характеризує прояви перших двох елементів у поведінці.

Я-концепція формується за етапами соціалізації й має індивідуально-природне спричинення та виникає в процесі розгортання соціальної взаємодії як результат її культурного розвитку, а відтак є відносно стійким і водночас піддатливим до внутрішніх коливань і змін психічним новоутворенням. У реальній життєдіяльності людини Я-концепція проявляється в єдності таких процесів, як самопізнання (за його допомогою виникає Я-образ), емоційно-оцінювального ставлення до себе (з'являється Я-ставлення), які впливають на поведінку чи вчинкові дії особистості (формується Я-вчинок).

Щодо місця якості життя в професійній Я-концепції особистості, то В. Агапов та М. Василець кажуть, що розв'язання проблеми розвитку професійної Я-концепції пов'язано, насамперед, із комплексним психологічним супроводом професійної діяльності особистості й виокремлюють такі його вимоги: 1) відповідність умовам, у яких відбувається процес розвитку професійної Я-концепції; 2) реалізація

варіативної програми саморозвитку відповідно до рівня розвитку професійної Я-концепції особистості; 3) урахування індивідуальних особливостей змістового структурування професійної Я-концепції особистості та її внутрішнього потенціалу; 4) доданими зусиллями для досягнення поставлених цілей, тобто чим сильніша депривація, тим більшою буде задоволеність від її зникнення в деяких відгалуженнях біхевіоральної парадигми (Агапов, 2003).

Сучасні дослідники професійної Я-концепції особистості розрізняють образний та понятійний компоненти – професійний Я-образ (складне й багатокомпонентне явище, яке включає в себе різноманітні уявлення самої людини про себе, тобто якою хоче бути людина на цьому етапі життя або якою може бути чи стати) та професійну Я-концепцію (образ себе й знання про себе (І. Кон, О. Тихомиров та ін.).

На думку О. Шевцової, основними умовами для розвитку професійної Я-концепції особистості є усвідомлення залежності ефективності виконання професійної діяльності від рівня професійно-особистісного розвитку, стабільна психологічна готовність до самопізнання, саморозкриття й самозмінювання, наявність позитивної адекватної самооцінки професійного потенціалу та усвідомлення необхідності й власної здатності до бажаних професійно-особистісних змін (Шевцова, 2012, с. 16).

Ще одним поглядом на становлення професійної Я-концепції особистості є дослідження О. Калітеєвської. Дослідниця визначає професійну самосвідомість як процес, який має діалогічну форму не завжди усвідомленого спілкування із самим собою та формується на основі співвіднесення образу професії на певній стадії розвитку особистості під впливом стилю життя, що потребує від людини самоконтролю й рефлексії власних вчинків і дій та взяття за них відповідальності (Калітеєвська, 1997, с. 232–233). Л. Шнайдер указує, що «еталоном, мірою професійної самосвідомості є професійний типаж-стереотип як персоніфікований образ самої професії або узагальнений образ типового професіонала» (Шнайдер, 2001, с. 22).

Загалом можемо стверджувати про те, що вітчизняні дослідники професійної Я-концепції основу своїх досліджень ґрунтують на працях Р. Бернса, маючи на увазі сукупність усіх уявлень людини про себе, пов'язаних з особистою оцінкою, а специфіка поняття задоволеності життям полягає в тому, що воно включає в себе об'єктивні й суб'єктивні критерії, які характеризують фізичний, психічний, соціальний добробут.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Поняття задоволеності життям – складне психологічне явище. Задоволеність життям – це той інтегральний показник, який об'єднує

в собі багато компонентів і визначається досягнутими цілями, подоланими труднощами, змінами, що відбуваються в особистому й професійному житті.

Специфіка поняття задоволеності життям полягає в тому, що воно включає в себе об'єктивні та суб'єктивні критерії, які характеризують фізичний, психічний, соціальний добробут. Одним із найважливіших підходів до визначення задоволеності життям є думка про те, що воно має дві сторони – суб'єктивну (потреби й інтереси конкретної людини є індивідуальними та проявляються в її оцінках і відчуттях) та об'єктивну (сюди відносять нормативні й статистичні характеристики).

Результатом процесів самосвідомості є так звана Я-концепція особистості, що виникає в індивіда в процесі розгортання соціальної взаємодії і є результатом його розвитку. Основні умови для розвитку професійної Я-концепції особистості – це усвідомлення залежності ефективності виконання професійної діяльності від рівня професійно-особистісного розвитку, стабільна психологічна готовність до самопізнання, саморозкриття та самозмінювання, наявність позитивної адекватної самооцінки професійного потенціалу й усвідомлення необхідності та власної здатності до бажаних професійно-особистісних змін.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в детальнішому вивченні всіх аспектів феномену задоволеності життям і розвитку професійної Я-концепції особистості.

Література

1. Агапов, В. С.; Василец, М. В. (2003). *Содержание и пути развития профессиональной Я-концепции студентов-менеджеров*. Москва: МГОУ.
2. Аргайл, М. (2003). *Психология счастья*. Санкт-Петербург: Питер.
3. Віговська, О. (2013). Якість життя особистості. *Теоретико-емпіричні доробки сучасної психології*, 2, 161.
4. Вірна, Ж. П. (2013). Адаптаційний профіль задоволеності життям особистості. *Проблеми сучасної психології*, 2, 20–25.
5. Гура, О. І. (2009). Концепти професійної Я-концепції фахівця. *Наука і освіта: науково-педагогічний журнал Південного наукового центру АПН України*, 1–2, 150–155.
6. Джидарьян, И. А. (2000). Счастье в представлениях обыденного сознания. *Психологический журнал*, 2, 40–48.
7. Калитеевская, Е. Р. (1997). Психическое здоровье как способ бытия в мире: от объяснения к переживанию. *Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии*, 231–238.
8. Курова, А. В. (2015). Соціально-психологічний аналіз суб'єктивного благополуччя особистості. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія*, 2 (36), 23–28.

9. Мардасова, Т. А. (2015). Потенциал концепции зависимой личности: вопросы современной аддиктологии. *Человек в трудной жизненной ситуации*, Материалы Всерос. науч.-практ. конф. с междунар.участием, 182–186.

10. Селигман, М. Э. (2006). *Новая позитивная психология*. Москва: Изд-во «София».

11. Скрипаченко, Т. В. (2016). Психологічний аналіз феномену задоволеності життям. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, 2 (10), 124–130.

12. Шамянов, Р. М. (2008). *Субъективное благополучие личности: психологическая картина и факторы*. Саратов: Науч. кн.

13. Шевцова, О. М. (2012). *Розвиток професійної Я-концепції вчителів початкової школи в умовах інноваційної діяльності*. (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук). Київ: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова.

14. Шнейдер, Л. Б. (2001). *Профессиональная идентичность: структура, генезис и условия становления*. (Автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра психол. наук). Москва.

References

1. Ahapov, V. S.; Vasilets, M. V. (2003). *Soderzhanye u puty razvytyia professionalnoi Ya-kontseptsyy studentov-menedzherov* [Content and ways of development of professional I-concept of students-managers]. Moskov: MGOU [in Russian].

2. Arhail, M. (2003). *Psykhohohyia schastia* [Psychology of Happiness]. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].

3. Vihovska, O. (2013). *Yakist zhyttia osobystosti* [Quality of life of the person]. *Teoretyko-empyrychni dorobky suchasnoi psykhohohii – Theoretical-empirical developments of modern psychology*, 2, 161 [in Ukrainian].

4. Virna, Zh. P. (2013). *Adaptatsiyni profil zadovolenosti zhyttiam osobystosti* [Adaptive profile of satisfaction with the life of the individual] *Problemy suchasnoi psykhohohii – Problems of modern psychology*, 2, 20–25 [in Ukrainian].

5. Hura, O. I. (2009). *Kontsepty profesiinoi Ya-kontseptsii fakhivtsia* [Concepts of professional I-concept specialist]. *Nauka i osvita : naukovo-pedahohichnyi zhurnal Pivdennoho naukovoho tsentru APN Ukrainy – Science and Education: Scientific and Pedagogical Journal of the Southern Scientific Center of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 1–2, 150–155 [in Ukrainian].

6. Dzhydarian, Y. A. (2000). *Schaste v predstavleniyakh obydennoho soznanyia* [Happiness in the views of everyday consciousness]. *Psykhohohycheskyi zhurnal – Psychological Journal*, 2, 40–48 [in Russian].

7. Kalyteevskaia, E. R. (1997). *Psykhycheskoe zdorove kak sposob bytyia v myre: ot ob'iasneniya k perezhivaniyu* [Mental health as a way of being in the world: from explanation to experience]. *Psykhohohyia s chelovecheskym lytsom : humanystycheskaia perspektyva v postsovetskoj psykhohohyy – Psychology with a human face: a humanistic perspective in post-Soviet psychology*, 231–238 [in Russian].

8. Kurova, A. V. (2015). *Sotsialno-psykhohohichnyi analiz subiektyvnoho blahopoluchchia osobystosti* [Sociopsychological analysis of the subjective well-being of the individual]. *Visnyk ONU im. I. I. Mechnykova. Psykhohohiia – Visnyk*

Odessa I. I. Mechnikov National University. *Psychology*, 2 (36), 23–28 [in Ukrainian].

9. Mardasova, T. A. (2015). Potentsyal kontseptsyy zavysymoi lychnosti: voprosy sovremennoi addyktolohyy [The potential of the concept of dependent personality: issues of modern addictology]. *Chelovek v trudnoi zhyznennoi sytuatsyy: materyaly Vserossyiskoi nauchno-praktycheskoi konferentsyy s mezhdunarodnym uchastyem – Man in a difficult life situation: materials of the All-Russia scientific-practical conference with international participation*, 182–186 [in Russian].

10. Selyhman, M. E. (2006). Novaia pozytyvnaia psykholohyia [New Positive Psychology]. Moskva: Izdatelstvo «Sofiya» [in Russian].

11. Skrypachenko, T. V. (2016). Psykholohichniy analiz fenomenu zadovolenosti zhyttiam [Psychological analysis of the phenomenon of life satisfaction]. *Zbirnyk naukovykh prats «Problemy suchasnoi psykholohii» – Collection of scientific works «Problems of modern psychology»*, 2 (10), 124–130 [in Ukrainian].

12. Shamyonov, R. M. (2008). Sub'ektyvnoe blahopoluchye lychnosti: psykholohycheskaia kartyna y faktory [Subjective well-being of the individual: psychological picture and factor]. Saratov: Nauchnaya kniga [in Russian].

13. Shevtsova, O. M. (2012). Rozvytok profesiinoi Ya-kontseptsii vchyteliv pochatkovoii shkoly v umovakh innovatsiinoi diialnosti [Development of a professional I-concept of primary school teachers in terms of innovation]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].

14. Shneider, L. B. (2001). Professyonalnaia ydentychnost: struktura, henezys y uslovyia stanovleniya [Professional identity: structure, genesis and conditions of formation]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moskva [in Russian].

Received: 13.11.2018

Accepted: 21.11.2018